

Dzięga, Andrzej

Organizacja procesu według watykańskiego "codice di procedura civile" z 1946 roku

---

Studia Płockie 18, 151-167

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Andrzej Dziega

ORGANIZACJA PROCESU WEDŁUG WATYKAŃSKIEGO CODICE DI PROCEDURA CIVILE Z 1946 ROKU

Papież Pius XI w roku 1929, podpisując dokumenty określające sposób istnienia Città del Vaticano wewnątrz państwa włoskiego, jednocześnie zakreślił podstawy prawne jego funkcjonowania. Zarządził też, by w sprawach, których wspomniane dokumenty nie poruszają¹, zachowane były odpowiednie przepisy wydane przez królestwo włoskie do chwili podpisania tych dokumentów. Mają te przepisy obowiązywać do czasu wydania własnych ustaleń dla Città del Vaticano. Warunkiem dopuszczalności tych przepisów miała być zgodność z prawem Bożym oraz z przepisami prawa kanonicznego². Tenże Pius XI, chcąc ustalić własne zasady postępowania sądowego dla państwa watykańskiego, ustanowił w 1932 roku komisję, której zlecił przygotowanie projektu procedury cywilnej dla trybunałów watykańskich. Procedura miała uwzględniać konieczność gorliwego, starannego, a jednocześnie szybkiego załatwiania spraw spornych, przedstawianych trybunałom Città del Vaticano³.

Komisja wyznaczona do przygotowania nowego projektu poprosiła o pomoc specjalistów od prawa świeckiego, profesorów Edoardo Ruffini i Corrado Bernardini. Przygotowali oni na prośbę komisji swoje uwagi dotyczące obowiązującej procedury i propozycje zmian⁴. W oparciu o te uwagi komisja przygotowała projekt procedury opartej na

¹ Dokumenty te opublikowane są w AAS 21(1929), s. 209 - 295.

² Por. AAS 38(1946), s. 170 - 172.

³ Pius XI, De Constitutione Tribunalium et ratione procedendi in causis civilibus status civitatis vaticanae, AAS 24(1932), s. 332-334.

⁴ AAS 38(1946), s. 171.

ustnym postępowaniu sądowym i przedstawiła go w 1935 roku. Po wniesieniu pewnych poprawek projekt ten został przez Piusa XI poddany pod powszechną dyskusję w 1937 roku. Dopiero jednak 1 maja 1946 roku, a więc po zakończeniu II wojny światowej, mógł Pius XII, po dokonaniu ostatecznych poprawek, zatwierdzić przedstawiony mu projekt i zadecydować o jego wejściu w życie z dniem 1 listopada tegoż roku⁵. Pius XII zatwierdził w ten sposób jednocześnie dwa dokumenty: Ordinarmento giudiziario (ogólne przepisy regulujące pracę całości sądownictwa watykańskiego) oraz właściwy Codice di Procedura Civile⁶.

Władza sądownicza w Città del Vaticano przynależy do jego Głowy - Papieża, który też może sobie rezerwować każdą sprawę lub interweniować w każdej sprawie i w każdym stadium procesu⁷. W praktyce jednak tę władzę w imieniu Papieża sprawują następujące organa: trybunał jednego sędziego, trybunał pierwszej instancji, trybunał apelacyjny i trybunał kasacyjny⁸. Trybunał jednego sędziego i trybunał pierwszej instancji to dwa od siebie niezależne sądy, do których należy rozstrzyganie spraw w ramach kompetencji określonej poprzez ustawodawstwo cywilne i karne⁹. Od decyzji jednego sędziego strony mają możliwość złożenia apelacji do trybunału pierwszej instancji. Sędzia, osądzający sprawę, nie może jednak być wówczas nawet członkiem trybunału apelacyjnego¹⁰. Tak więc nazwa "Trybunał pierwszej instancji" jest jedynie terminem technicznym, gdyż w rzeczywistości sąd ten jest albo pierwszą instancją dla spraw należących do jego kompetencji, albo instancją apelacyjną od orzeczeń je-

⁵Tamże.

⁶Zostały one wydane drukiem pod wspólnym tytułem: Ordinarmento Giudiziario e Codice di Procedura Civile dello Stato della Città del Vaticano, Tipografia Poliglotta Vaticana 1946. Dalej skrótcwo: OG (Ordinarmento Giudiziario) i CV (Codice di Procedura Civile).

⁷CV, art. 49, par. 2.

⁸"Il potere giudiziario è delegato ai seguenti organi, che lo esercitano in nome del Sommo Pontefice: a) un giudice unico, b) un tribunale di prima istanza, c) una corte di appello, d) una corte di cassazione", OG, art. 1.

⁹OG, art. 2. Szerzej o wzajemnych relacjach tych dwu trybunałów zob. A. Dzięga, Recepcja myśl Giuseppe Chioveny w kościelnym procesie ustnym (mps), Lublin 1988, s. 119 - 122.

¹⁰Trybunał pierwszej instancji działa zawsze kolegialnie, por. OG, art. 5.

dnego sędziego. Również określenie "trybunał jednego sędziego" należy uznać za termin techniczny na oznaczenie oddzielnie funkcjonującego trybunału, posiadającego własny sposób prowadzenia spraw sądowych. Jednocześnie jednak sędzia występujący jako trybunał jednoosobowy w określonej sprawie, mógł występować w innej sprawie jako członek zespołu sędziowskiego w trybunale pierwszej instancji. Poniżej wskazany zostanie sposób prowadzenia procesu w obu tych trybunałach. Rozwiązania tych procedur są o tyle interesujące dla kanonistów dzisiaj, że mogą być doskonałym tłem dla zrozumienia istoty procesu ustnego zawartego w obecnym kodeksie prawa kanonicznego. Postępowanie wobec trybunału apelacyjnego oraz sądu kasacyjnego już niewiele wnosi i dlatego nie jest podstawą niniejszych rozważań.

I. Postępowanie wobec jednego sędziego

Watykański proces wobec jednego sędziego stał się - według komentatorów - bezpośrednim wzorcem dla kanonicznego procesu ustnego¹¹. Przepisy watykańskiej procedury wobec jednego sędziego oparte są na dobrze skonstruowanym procesie wobec kolegium i czerpią też z jego ustaleń. Dlatego, choć same w sobie nieliczne, dają jednak bardzo szczegółową odpowiedź na różne sytuacje procesowe.

1. Przygotowanie sprawy

Powód przedkłada sędziemu skargę powodową z reguły sporządzoną na piśmie, choć prawo przewiduje także możliwość złożenia ustnego oświadczenia. W tym drugim przypadku do notariusza należy zredagowanie odpowiedniego protokołu, który zostaje włączony do akt sprawy¹². Skarga powodowa powinna zawierać następujące elementy: 1) wskazanie sądu, do którego skargę się wnosi, nazwisko i imię, pozy-

¹¹ Por. G. Bruillard, *Le Code de Procedure Civile de la Cité du Vatican*, w: *Actes du Congrès de Droit Canonique*, Paris 1960, s. 181 - 201; A. Nicora, *Il Principio di oralità nel diritto processuale civile italiano e nel diritto processuale canonico*, Roma 1977, s. 560; J. Grzywacz, *Projekt nowej procedury kanonicznej*, RTK 24 (1977), s. 35 - 43; E. Przekop, *Trybunał jednoosobowy w kanonicznym prawie wschodnim*, PK (1979), s. 245 - 262.

¹² *CV*, art. 323, par. 1. Por. F. Galtier, *Code oriental de procedure ecclesiastique*, Beyrouth 1951, s. 439.

cję społeczną, stałe lub tymczasowe miejsce zamieszkania, względnie faktycznego przebywania powoda i pozwanego; należy też zawrzeć w skardze wszelkie informacje przydatne do wyeliminowania wszelkich niepewności co do stron lub tych, którzy je prawnie reprezentują, a także dane personalne adwokata powoda i jego pełnomocnika zamieszkałego na terenie Citta del Vaticano w sytuacji, gdy sam adwokat mieszka poza Watykanem. 2) należy podać przedmiot skargi oraz fakty, które - zdaniem powoda - wspierają jego roszczenia, podane jasno i precyzyjnie oraz dowody, przy pomocy których powód zamierza potwierdzić prawdziwość poszczególnych faktów, szczególnie dane personalne świadków. 3) w dalszej kolejności przedstawia się wartość przedmiotu skargi wraz z możliwością dokładnego jej ustalenia. 4) skarga winna też zawierać prośbę powoda o wezwanie pozwanego przed sąd oraz ma być podpisana przez powoda lub jego adwokata¹³. Ponadto skarga może zawierać krótką argumentację dotyczącą stanu faktycznego i prawnego roszczenia powoda.

Gdyby skarga okazała się niedokładna lub zawierała jakieś niedopatrzania lub fakty i dowody byłyby nie dość jasno wskazane, sędzia wzywa powoda do jej poprawienia lub uzupełnienia. Przepisy mówiące o postępowaniu wobec jednego sędziego nie wskazują terminu, w którym powód powinien dokonać tę czynność. Procedura trybunału pierwszej instancji przewiduje na taką czynność dla powoda dziesięć dni¹⁴. Należy uznać, że ten termin obowiązuje także wobec jednego sędziego.

Od chwili otrzymania poprawnie zredagowanej skargi, sędzia ma trzy dni na przyjęcie skargi i wyznaczenie terminu posiedzenia sądowego. Czyni to specjalnym dekretem, który zamieszcza - dla uproszczenia postępowania - bezpośrednio pod tekstem skargi. Tym samym dekretem sędzia wyznacza stronie pozwanej czas dziesięciu dni na złożenie w kancelarii trybunału pisemnej odpowiedzi na wniesioną skargę. Termin ten może ulec wydłużeniu lub skróceniu zależnie od miejsca zamieszkania strony pozwanej. Nie można skracać jednak wię-

¹³Przepisy dotyczące skargi zob. CV, art. 175, 176, 220, 323. Por. też: F. Galtier, dz. cyt., s. 439, G. Bruillard, art. cyt., s. 191.

¹⁴CV, art. 227.

cej niż o pięć dni oraz nie można wydłużać więcej niż do dziewięćdziesięciu dni. Ponadto należy dodać, że wszystkie te czynności mogą się dokonać ustnie, tzn. sędzia przyjmując skargę powodową ustną może od razu wydać ustną decyzję, którą notariusz zanotuje w sporządzonym dokumencie¹⁵.

Do obowiązków notariusza należy przekazanie stronie pozwanej treści skargi powodowej wraz z dekretem sędziego wyznaczającym czas na odpowiedź i wezwanie na posiedzenie sądowe. Także notariusz powiadamia powoda o jego prawie do repliki na odpowiedź pozwanego, ze wskazaniem terminu wyznaczonego przez sędziego na tę czynność oraz o samym posiedzeniu sądowym. Ma to czynić z reguły na piśmie, chociaż przepisy wyraźnie dopuszczają możliwość ustnego powiadomienia nakładając jedynie na notariusza obowiązek odnotowania w aktach, iż powiadomienie nastąpiło. Zarówno odpowiedź pozwanego, jak i replika powoda mogą być uczynione w formie ustnych oświadczeń, które notariusz protokołuje i załącza do akt¹⁶.

Odpowiedź pozwanego powinna - analogicznie do treści skargi powodowej - wskazywać trybunał, dane personalne pozwanego, jego pełnomocnika oraz adwokata, uwagi odnośnie do prawdziwości faktów podanych w skardze oraz odnośnie do dowodów przez niego zaproponowanych, wykaz faktów, które pozwany przeciwstawia treści skargi powodowej, wskazanie własnych dowodów, szczególnie personalia świadków, a wreszcie własne wnioski w tej sprawie, zarzuty, ewentualne skargi wzajemne, a także inne punkty sporne, które pozwany chce przedłożyć sędziemu do rozpatrzenia. Podpis pozwanego lub jego adwokata zamyka pismo. Do powyższych treści może być dołączona krótka argumentacja prawna i faktyczna dotycząca wskazanych faktów lub roszczeń¹⁷. Ciekawostką tych przepisów jest, że sędzia ma obowiązek osobiście informować strony o dostępnych dla nich środkach obronnych i dowodowych, a także o ciężących na nich obowiązkach. Zwolniony jest z tego obowiązku, gdy strony są reprezentowane przez adwokata¹⁸.

¹⁵ CV, art. 229, par. 2, 3, art. 324, par. 1. W postępowaniu wobec trybunału kolegiального czas na odpowiedź wynosi 30 dni (CV, art. 229, par. 1), por. E. Przekop, art. cyt., s. 256.

¹⁶ CV, art. 326.

¹⁷ CV, art. 175, par. 2, art. 176, 220, 230, 328.

¹⁸ CV, art. 325.

Niezależnie od wymiany pism przygotowawczych pomiędzy stronami trwa niezmiennie termin - wyznaczony już w momencie przyjęcia skargi powodowej - stawienia się na posiedzenie sądowe. Jeszcze jednak na trzy dni przed tą rozprawą strony mogą zgłosić w kancelarii trybunału nowych świadków, wcześniej nie zgłoszonych w pismach. Mogą ich także zaproponować bezpośrednio przed rozpoczęciem samej już rozprawy¹⁹. Ten zbliżający się termin posiedzenia sądowego sprawia, że terminy wyznaczane przez sędziego dla przedstawienia kolejnych pism stają się z konieczności krótkie, a strony są zmobilizowane do terminowego odpowiadania na te pisma.

Obie strony, nie czekając na wezwanie sądowe, mogą z własnej inicjatywy stawić się przed sędzią. W tym przypadku notariusz redaguje protokół z takiej rozmowy. Skutkiem dobrowolnego stawienia się strony w sądzie jest niepowiadomienie jej o skardze i dekreście sędziego oraz o wezwaniu na posiedzenie, gdyż te informacje są wtedy ustnie przekazane przez notariusza, o czym on tylko czyni wzmiankę w aktach. Tego rodzaju powiadomienie jest równoznaczne w skutkach prawnych z pozwem sądowym. Z chwilą dokonania takiej adnotacji w aktach, spór uważa się za wszczęty²⁰.

2. Posiedzenie sądowe

Posiedzenie sądowe stanowi kolejny, najistotniejszy, etap procesu wobec jednego sędziego. Jego termin ustalony przez sędziego może być przesunięty, jednak nie więcej niż o dwadzieścia dni, na wniosek stron lub decyzją samego sędziego²¹. Podczas tego posiedzenia ma miejsce najpierw ostateczne ustalenie punktów spornych, rozpatrzenie zgłoszonych zarzutów, przyjęcie nowych dowodów, ewentualne ustalenie biegłych, orzeczenie niestawienia się w sądzie pozwanego, jeśli nie dał on odpowiedzi na skargę powodową i nie stawił się na posiedzenie, a jest pewność, że otrzymał wezwanie i miał czas, by się stawić. Analogicznie można też orzec niestawienie się w sądzie powoda, jeśli po złożeniu skargi powodowej nie podjął żad-

¹⁹CV, art. 327.

²⁰CV, art. 324, par. 1, 2, art. 329, par. 1, 2.

²¹CV, art. 243, par. 1, 2.

nych następnych kroków i nie przybył na rozprawę²².

Część istotna posiedzenia rozpoczyna się od krótkiego zrelacjonowania sprawy przez sędziego ze szczególnym uwzględnieniem kwestii wymagających dowodzenia. Adwokaci lub same strony mogą następnie zgłaszać zarzuty oraz wskazać dowody na ich poparcie i podać motywy faktyczne i prawne. Strony i adwokaci są obowiązani odpowiadać na pytania sędziego. Jeśli w następstwie tych czynności sędzia okaże się niekompetentny w tej sprawie, ogłasza to stronom w formie zarządzenia (gdy obie strony są tu zgodne) lub w formie wyroku (gdy przynajmniej jedna ze stron z tą decyzją się nie zgadza), samą zaś sprawę przekazuje do rozpatrzenia trybunałowi kompetentnemu. Decyzja ta nie podlega zaskarżeniu, może być jednak rozważana na nowo wobec sędziego, do którego strony zostały odesłane. Ten ostatni rozpatruje sprawę na podstawie akt otrzymanych od notariusza i ustala termin posiedzenia, na które wzywa strony i inne osoby zainteresowane²³. Jeśli zaś sędzia uznaje się za kompetentnego a sprawę uznaje za dostatecznie przygotowaną, przechodzi do samego rozpatrzenia (il dibattimento orale), czyli instrukcji. Z tego powodu już w pierwszym dekreście sędziego, ustalającym termin posiedzenia, winien znaleźć się nakaz wezwania na rozprawę także świadków i biegłych (jeśli występują w sprawie). Jeśli natomiast w czasie rozpatrywania kwestii wstępnych, np. w czasie dyskusji nad wprowadzonymi dowodami, wyłoni się kwestia uzupełnienia pewnych czynności wstępnych, np. przeprowadzenie wizji lokalnej lub zabezpieczenie przedmiotu dowodowego, sędzia ustala kolejność czynności i terminy ich wykonania. Gdy czynności te zostaną wykonane, sędzia osobnym dekretem ustala termin posiedzenia sądowego - już dla instrukcji sprawy - oraz wyznacza terminy na składanie pism przygotowawczych, analogicznych do poprzedzających pierwszą rozprawę: 20 dni dla obu stron na złożenie pierwszego pisma, 10 dni na replikę oraz jeszcze pięć dni na bezpośrednie przygotowanie się do rozprawy. Po upływie

²²CV, art. 245, par. 1, art. 272, par. 1., art. 280, par. 1. oraz por. Cenni illustrattivi dei progetti di nuovo ordinamento giudiziario e di codice di procedura civile dello Stato della Città del Vaticano, w: Progetti di nuovo ordinamento giudiziario e Codice di procedura civile dello Stato della Città del Vaticano, Città del Vaticano 1938, s. XXIII.

²³CV, art. 332, 333.

tych terminów stronom już nie wolno wprowadzać nowych dowodów, chyba, że specjalna okoliczność skłoni sędziego, by na to zezwolił oddzielnym dekretem²⁴. Rozpoczynając kolejne posiedzenie, po uzupełnieniu czynności wstępnych, sędzia krótko relacjonuje sprawę, a następnie daje głos adwokatom, by wypowiedzieli się na temat zaistniałych spraw²⁵.

Kolejna część posiedzenia sądowego to samo dowodzenie. Składają się na to oświadczenia stron, zeznania świadków, przedkładanie dokumentów i opinie biegłych. Po tej instrukcji przechodzi się do dyskusji sprawy, tzn. głos zabierają adwokaci stron. Jeśli tak prowadzona rozprawa nie może być zakończona tego samego dnia, sędzia przesuwa dalszy ciąg rozprawy na najbliższy dzień nieświęteczny²⁶.

Z każdego posiedzenia sądowego notariusz sporządza protokół, w którym odnotowuje imiona i nazwiska stron, które stawiły się w sądzie oraz wszystkich innych osób uczestniczących w rozprawie, to znaczy sędziego, notariusza, urzędników sądowych, pełnomocników, adwokatów, świadków, biegłych. Następnie podaje przedmiot sporu, w punktach, przebieg dyskusji, decyzje sędziego podjęte podczas trwania posiedzenia oraz przedstawione dowody. Protokół winien ponadto zawierać oświadczenia stron, których nie uwzględniono w pismach przygotowawczych (gdy oświadczenie jest jedynie powtórzeniem treści pisma, wystarczy odwołać się do tego pisma, które jest w aktach), a także rozpoznanie praw powoda, ewentualne ich zrzeczenie się, streszczenie zeznań świadków i biegłych w tym tylko, co wnoszą nowego do sprawy, rezultaty dokonanych oględzin, zarządzenia i dyspozycje podjęte przez sędziego w trakcie rozprawy, wreszcie wszystko to, co sędzia nakazuje włączyć lub podyktuje do protokołu. Tak sporządzony protokół odczytuje się obecnym w sądzie. Ewentualne poprawki należy nanieść bezpośrednio pod tekstem. Podpis pod protokołem składa jedynie sędzia i notariusz²⁷. Protokół zachowuje się w aktach sprawy, gdyż jest on odbiciem treści całego posiedzenia. Za zgodą sędziego

²⁴CV, art. 256, par. 2, 3.

²⁵CV, art. 266. Por. G. Bruillard, art. cyt., s. 196.

²⁶CV, art. 266, par. 3 - 7, art. 267.

²⁷CV, art. 185, 186, 187, par. 1.

i stron możliwe jest także sporządzenie stenogramu z całości lub z części posiedzenia. Tekst stenogramu podpisany przez sędziego załącza się do akt, ma być on jednak przepisany w pełnym brzmieniu już na dzień następny przez notariusza oraz po podpisaniu przez niego dołączony do akt²⁸.

Po zakończeniu posiedzenia i dyskusji sędzia udaje się do swego gabinetu dla zastanowienia się nad wyrokiem. Sentencję wyroku sędzia sporządza na piśmie - podpisuje i wręcza notariuszowi, który zawiadamia o niej strony pismem urzędowym. Uzasadnienie wyroku ma być dostarczone notariuszowi w ciągu miesiąca od podania części rozstrzygającej stronom do wiadomości. Wyrok podpisują sędzia i notariusz²⁹. Publikacja wyroku następuje przez wyłożenie go w kancelarii trybunału, o czym notariusz powiadamia strony w ciągu pięciu dni pismem urzędowym. Przesłanie pełnego tekstu wyroku stronom następuje nie później niż w ciągu piętnastu kolejnych dni od zawiadomienia o publikacji³⁰. Po otrzymaniu odpisu wyroku strony mają dziesięć dni na złożenie apelacji, o ile sędzia nie wyznaczy innego uzasadnionego terminu³¹.

II. Postępowanie wobec trybunału kolegiального

Wiele szczegółowych przepisów, kierujących postępowaniem wobec trybunału kolegiального, odnosi się także do procedury wobec jednego sędziego, dlatego były one już wcześniej przywoływane. Niemniejszym ukazane zostaną te rozwiązania procesowe, które w istotny sposób różnią postępowanie w trybunale pierwszej instancji od procedury wobec jednego sędziego.

1. Przygotowanie wstępnego posiedzenia

Do skargi powodowej złożonej przez powoda w kancelarii trybunału należy dołączyć dokument ustanawiający adwokata oraz przedło-

²⁸CV, art. 187, par. 2.

²⁹CV, art. 271, 293.

³⁰CV, art. 294, 301, par. 1. Por. E. Przekop, art. cyt., s. 256.

³¹CV, art. 353, par. 1.

żyć te dokumenty, na których opiera się skarga. Jeśli istotna jest jedynie część większego dokumentu, przedstawia się odpis tej części. Skargę należy składać w tylu egzemplarzach, ile osób ma ją otrzymać. Fakt przedstawienia skargi w kancelarii trybunału ma być odnotowany przez notariusza na dole samej skargi³². Także powód jest odpowiedzialny za zgromadzenie tych dokumentów, o które należy prosić w biurach lub w urzędach, bądź które znajdują się w prywatnym ręku³³.

W ciągu trzech dni od złożenia skargi powodowej sędzia - przewodniczący trybunału, dekretem poleca przekazanie skargi stronie pozwanej. Dekret jest zapisany przez sędziego pod treścią oryginału skargi, a notariusz jest odpowiedzialny za przepisanie go do wszystkich kopii skargi powodowej, które będą wysłane do zainteresowanych. Powód natomiast zostaje poinformowany przez kancelarię trybunału o przekazaniu skargi stronie pozwanej i o terminie wyznaczonym na jej odpowiedź³⁴. Tym samym dekretem przewodniczący ustala skład kolegium sędziowskiego w tej sprawie. Kolegium liczy zawsze trzech sędziów, którzy w tym samym składzie uczestniczą w pracach trybunału przez cały ciąg procesu aż do wydania wyroku ostatecznego. Przewodniczący może zmienić któregoś z sędziów jedynie w przypadku absolutnej niemożności jego stawienia się lub w sytuacji ciężkiej przeszkody³⁵.

W terminie wyznaczonym przez przewodniczącego strona pozwana winna złożyć w kancelarii trybunału swoją pisemną odpowiedź na skargę powoda w tylu egzemplarzach, do ilu osób ma być ona przesłana³⁶. Inne wymogi względem odpowiedzi pozwanego są analogiczne do wymogów stawianych skardze powodowej w odniesieniu do ustanowienia

³²CV, art. 223. Podkreślić tu wypada obciążenie powoda wykonaniem tylu odpisów skargi, do ilu osób ma być ona przesłana. Dotyczy to sytuacji, gdy pozwanych jest jednocześnie więcej niż jedna osoba. Kancelaria trybunału nie ma obowiązku tych rzeczy robić. Analogiczne jest stanowisko kodeksu w odniesieniu do pozostałych pism składanych przez strony.

³³CV, art. 222.

³⁴CV, art. 224.

³⁵OG, art. 3, CV, art. 225, 226.

³⁶CV, art. 229.

adwokata i załączania dokumentów.

Strony mogą wymieniać swoje pisma w dwojaki sposób: bądź za pośrednictwem kancelarii trybunału (w tej sytuacji notariusz przyjmuje pismo, potwierdza i przesyła drugiej stronie), bądź bezpośrednio mogą je do siebie kierować, załączając jedynie do kancelarii i do zachowania w aktach sprawy jeden egzemplarz³⁷. W obu przypadkach przewodniczący trybunału nie ma wglądu do tych pism, nic nie decyduje, gdyż decyzja przynależy do samych stron. Gdy dyskusja pisemna pomiędzy stronami, ustalona pierwszym dekretem sędziego przewodniczącego, jest zakończona, notariusz przedkłada przewodniczącemu całość akt. Ten decyduje, czy któreś z pism ma być uzupełnione lub poprawione, czy też sprawa może być już wniesiona na posiedzenie wstępne. W tym drugim przypadku przewodniczący wyznacza termin posiedzenia wstępnego i ustala osobę sędziego relatora - jednego z członków kolegium³⁸. W terminie wyznaczonym na posiedzenie przewodniczący może jeszcze wskazać stronom wcześniejszy termin dla złożenia jakichś pism dodatkowych, uzupełniających względem pierwszych pism przygotowawczych. Ponadto z samego prawa strony mogą na trzy dni przed rozprawą złożyć swoje podsumowujące wnioski dotyczące spraw, które mają być poruszone w czasie posiedzenia wstępnego. Informacja o posiedzeniu i wezwanie dla zainteresowanych jest wysyłane przez notariusza (jeśli nie ma terminów specjalnych na składanie dodatkowych pism) przynajmniej na dziesięć dni przed rozpoczęciem³⁹ posiedzenia.

2. Przebieg posiedzenia wstępnego

Podczas posiedzenia wstępnego, po wywołaniu sprawy, przewodniczący lub wyznaczony przez niego relator⁴⁰ podaje krótkie sprawozdanie dotyczące złożonych pism i problemów przedłożonych do

³⁷CV, art. 232.

³⁸CV, art. 232, 233, 237.

³⁹CV, art. 237, 238.

⁴⁰Funkcja relatora ogranicza się tylko do ustnego zaprezentowania wobec kolegium stanu sprawy, na podstawie zgromadzonych pism procesowych. Relatorem jest przewodniczący lub wyznaczony przez niego jeden z członków kolegium orzekającego. Kodeks nie nakazuje by relatorem podczas wszystkich posiedzeń była ta sama osoba. Por. CV,

rozstrzygnięcia. Następnie głos zabierają adwokaci, którzy ustnie wyjaśniają treść skargi powodowej (lub odpowiedzi pozwanej), motywują skargi i zarzuty, podają dowody wcześniej zgłoszone w pismach, albo też teraz dopiero mogą je zgłaszać. Nowe zarzuty oraz nowe skargi mogą być w tym momencie wprowadzone jedynie na wyraźną zgodę kolegium. Następuje przesłuchanie stron i adwokatów, celem ostatecznego wyjaśnienia wszystkich kwestii wstępnych. Przesłuchanie to prowadzi przewodniczący, za jego zgodą mogą jednak także zadawać pytania również inni członkowie kolegium. Posiedzenie wstępne kończy się wyrokiem lub zarządzeniem rozstrzygającym wszystkie kwestie wprowadzone na to posiedzenie⁴¹.

Jeśli z treści skargi powodowej i z innych pism przygotowawczych, nade wszystko zaś z bezpośrednich wypowiedzi stron i adwokatów, kolegium sędziowskie wyprowadzi wniosek, że sprawa jest dobrze przygotowana i może być wprowadzona na posiedzenie instrukcji, zarządza, by dalsze postępowanie, już dowodowe, oraz inne czynności procesowe, prowadzone były w czasie kolejnego posiedzenia. Pomija się wtedy fazę "instrukcji pośredniej" wobec sędziego delegowanego. Jeśli jednak w czasie posiedzenia wstępnego kolegium zadecyduje, by wszystkie dowody zgłoszone przez strony zostały wcześniej przedłożone wobec jednego z członków kolegium, jakby "na próbę", deleguje wtedy jednego z sędziów ze swojego grona, by zajął się ich zgromadzeniem, a także wskazuje mu sposób postępowania przy tej czynności⁴².

3. Funkcja sędziego delegowanego

Do sędziego delegowanego należy jedynie czynność gromadzenia dowodów, zgodnie z poleceniem kolegium. Mandat swój otrzymuje więc sędzia delegowany już po rozstrzygnięciu wszystkich kwestii spornych przedkładanych w czasie posiedzenia wstępnego. Jeśli nie normują tego ustalenia całego kolegium, sędzia delegowany sam ustala sposób prowadzenia instrukcji w zleconym mu zakresie. Jeśli w czasie jego pracy pojawia się sprawa wpadkowa, od rozstrzygnięcia któ-

⁴¹CV, art. 246, 247.

⁴²CV, art. 248, 260.

rej uzależniona jest dalsza instrukcja, sędzia delegowany tę kwestię rozstrzyga swoim zarządzeniem. Gdy pojawia się konieczność wprowadzenia nowego dowodu, np. przesłuchanie kolejnego świadka, sędzia delegowany ma prawo ten dowód przyjąć bądź na wniosek stron lub z urzędu, ale po wysłuchaniu stron. Jeśli w czasie jego pracy okaże się, iż nie ma konieczności przeprowadzania wszystkich dowodów, gdyż już po ich części sprawa jest dostatecznie wyjaśniona, sędzia delegowany może, po wysłuchaniu stron, podjąć decyzję o zamknięciu postępowania na tym etapie. On też podejmuje decyzję o zmianie biegłego, jeśli taka konieczność zachodzi. Sędzia delegowany jest odpowiedzialny za sporządzenie właściwych protokołów w czasie jego pracy⁴³. Jeżeli strony nie zgadzają się z decyzjami sędziego delegowanego, mogą apelować od tych decyzji do kolegium. Apelacja jest rozpatrywana w czasie posiedzenia instrukcji.

4. Posiedzenie instrukcji

Jest to rozprawa poświęcona rozpatrzeniu wszystkich dowodów wprowadzonych przez strony w czasie posiedzenia wstępnego oraz ostatecznemu zadecydowaniu o sprawie. Dowody były znane wszystkim sędziom już podczas posiedzenia wstępnego, gdy były zgłaszane przez strony. Sędziowie decydowali wspólnie, czy zapoznawać się z każdym z tych dowodów, czy też ich szczegółowy przegląd zlecić jednemu z swojego grona. Można więc stwierdzić, że dowody są sędziom znane już od początku. Jeśli instrukcja była prowadzona wobec sędziego delegowanego, w czasie posiedzenia instrukcji, już wobec całego zespołu, omawia się każdy z dowodów. Posiedzenia instrukcji przebiega analogicznie do posiedzenia wstępnego. Po wywołaniu sprawy i po jej krótkim omówieniu przez relatora, adwokaci zgłaszają ewentualne odwołania od decyzji podjętych przez sędziego delegowanego w czasie instrukcji pośredniej lub przez przewodniczącego w ramach przygotowania posiedzenia instrukcji⁴⁴. Kolegium podejmuje decyzje w tych

⁴³Całość przepisów kierujących pracą sędziego delegowanego: CV, art. 250 - 256.

⁴⁴Chodzi o wstępną decyzję przewodniczącego o dopuszczeniu któregoś z dowodów na posiedzenie instrukcji, za którą idzie odpowiednie zarządzenie i wezwanie zainteresowanej osoby, np. świadka lub biegłego.

sprawach i przechodzi do dyskusji nad dowodami. Przewodniczący lub relator zdaje sprawozdanie, w jaki sposób i z jakim skutkiem dowód został przeprowadzony. W razie potrzeby kolegium może zarządzić odczytanie odnośnego protokołu. Następnie głos zabierają adwokaci, mogąc składać dodatkowe wyjaśnienia dotyczące tych dowodów, a nawet prosić o ich ponowne przedstawienie⁴⁵.

Ciekawe są przepisy dotyczące ponownego przedstawienia dowodów podczas posiedzenia instrukcji. Sędzia delegowany, po zakończeniu swojej pracy, decyduje, by wszystkie dokumenty, protokoły, akta sprawy i inne przedmioty będące dowodami w sprawie, zostały przedstawione przewodniczącemu trybunału, do którego należy wyznaczenie terminu posiedzenia instrukcji i przygotowanie tego posiedzenia. Przygotowanie polega na wezwaniu stron, świadków i biegłych oraz na zdecydowaniu, które przedmioty lub dokumenty mają być zaprezentowane wobec całego kolegium. Jest to decyzja bardzo istotna, gdyż pociąga za sobą bądź rezygnację z prezentacji dowodu wobec kolegium z pozostawieniem jedynie odczytania protokołu sędziego delegowanego, bądź ponowną jego prezentację, a co za tym idzie - wzywianie świadków, biegłych itp. Decyduje o tym przewodniczący, wydając w tej sprawie specjalny dekret, od którego przysługuje stronom odwołanie do kolegium. To prawo odwołania się do kolegium ma gwarantować, że w czasie posiedzenia instrukcji zostaną rzeczywiście zaprezentowane dowody najlepsze i najpełniej wyjaśniające sprawę⁴⁶.

Dla spraw łatwiejszych przewiduje kodeks, tzw. postępowanie skrócone, polegające na rezygnacji z etapu instrukcji pośredniej wobec sędziego delegowanego. Proces toczy się wówczas, w praktyce, jedynie wobec całego kolegium. Unika się wtedy całkowicie jakiegokolwiek zwłoki spowodowanej powtarzaniem któregoś z dowodów oraz całej dyskusji nad sprawą dowodów podczas posiedzenia instrukcji⁴⁷.

Gdy trybunał rozstrzyga sprawę trudniejszą, w praktyce, również cała instrukcja jest prowadzona wobec kolegium w czasie posie-

⁴⁵ Szczegóły nt. przebiegu posiedzenia instrukcji zob. CV, art. 266.

⁴⁶ CV, art. 256, 157.

⁴⁷ CV, art. 257.

dzenia instrukcji, z pozostawieniem fazy instrukcji pośredniej dla wstępnego rozpoznania dowodów i ujawnienia ich właściwej wartości dla sprawy⁴⁸. Dowody niewiele wnoszące do sprawy są wtedy usunięte, dla uproszczenia instrukcji.

Bezpośrednio po zakończeniu instrukcji wobec kolegium, przechodzi się do dyskusji sprawy. Adwokaci wygłaszają mowy podsumowujące całość sprawy. Mogą też wtedy jeszcze zgłaszać pewne zastrzeżenia lub propozycje, które kolegium natychmiast rozstrzyga. W zasadzie wystąpienia te mają na celu ukazanie całej sprawy z punktu widzenia strony, którą adwokat prezentuje, ze szczególnym podkreśleniem tych faktów i motywów prawnych, które potwierdzają początkową tezę danej strony. Bezpośrednio po tej dyskusji, kolegium na osobności podejmuje decyzję w sprawie, która jest ogłaszana stronom zgodnie z prawem obowiązującym⁴⁹.

III. Podsumowanie

Sposób postępowania przyjęty w trybunałach watykańskich, zarówno w trybunale pierwszej instancji, jak i w trybunale jednego sędziego, jest procesem ustnym. Przepisy są bardzo spójne, gdyż obie procedury nawzajem się wspierają⁵⁰.

Specyficzną cechą tego kodeksu jest to, iż zatwierdzony został i promulgowany przez Papieża, a jednocześnie jest kodeksem całkowicie świeckim. Ustanowiony został bowiem dla Città del Vaticano. Sprawia to, iż w treści poszczególnych przepisów ujawniają się pewne przyzwyczajenia i tradycje twórców prawa kościelnego, a jednocześnie dochodzą do głosu tendencje właściwe społeczności świeckim. Redaktorzy tego kodeksu korzystali zresztą wprost z pomocy prawników świeckich. To sprawiło, że twórcy kodeksu za podstawę wzięli nie proces wprowadzony (ledwie dwadzieścia lat przed rozpoczęciem prac nad tym kodeksem) do kodeksu prawa kanonicznego, lecz

⁴⁸CV, art. 260, 263. Szerzej zob. A. Dzięga, dz. cyt., s. 129, 133.

⁴⁹o sposobie podejmowania decyzji w trybunale kolegiálním zob. CV, art. 287 - 301.

⁵⁰Sytuacja w prawie kanonicznym jest diametralnie różna, gdyż proces zwyczajny jest w dalszym ciągu pisemny, a przepisy procesu ustnego w wielu punktach do niego odsyłają. W ten sposób nakładają

aktualne tendencje istniejące w społecznościach świeckich⁵¹. Twórcy kodeksu mieli więc świadomość, że powstać ma kodeks postępowania cywilnego dla społeczności połączonej przez struktury świeckie. Z tego też powodu szukali wzorców w teoriach mówiących o nowoczesnych procesach i w konkretnych rozwiązaniach. Nie dziwią powiązania tego kodeksu z najbliższym kulturowo i czasowo kodeksem włoskim⁵². Rozwiązania watykańskie, należy zaznaczyć, są jednak względem tego ostatniego kodeksu o wiele bardziej spójne i łatwiejsze do praktycznego wcielenia w życie⁵³. Podkreślić należy także dużą stanowczość, z jaką utrzymano w kodeksie watykańskim zasadę, by całe kolegium sędziowskie uczestniczyło w fazie instrukcji sprawy, a także w jej przygotowaniu. Proces ten jest prowadzony przez wszystkich sędziów jednocześnie. Mają oni własne zdanie o każdej kwestii, która wynika w trakcie prowadzenia sprawy, co ułatwia im potem wydanie słusznego wyroku. Pozornie zwiększona ilość pracy członków kolegium (przez włączenie ich już na etapie przygotowania sprawy - posiedzenie wstępne) owocuje przez skuteczniejsze posiedzenie instrukcji, nie przerywane nieustannymi odwołaniami od zarządzeń przewodniczącego lub sędziego delegowanego.

Istotnym plusem tej kodyfikacji jest możliwość zastosowania procesu skróconego, który w zasadzie ma szansę być zwyczajnym sposobem postępowania wobec kolegium, w efekcie czego unika się wszelkich decyzji podejmowanych przez przewodniczącego lub sędziego delegowanego.

Szczególną jednak uwagę zwrócić należy na trybunał jednego sędziego, wprowadzony wprawdzie dla spraw mniej skomplikowanych, ale stanowiący istotny element w całości sądownictwa watykańskiego. Proces ten zadziwiać może sprawnością postępowania, bezpośrednim kontaktem sędziego ze wszystkimi osobami występującymi w procesie i to w każdym stadium procesu, co gwarantuje bezwzględnie wydanie najszusznieszego wyroku. Rozwiązania tej procedury mogą być z po-

się na siebie dwie procedury o całkiem różnej konstrukcji.

⁵¹Na temat wzajemnych zależności procesu kanonicznego i procedur cywilnych zob. A. Dzięga, dz. cyt., s. 5 - 23.

⁵²O rozwiązaniach zawartych w tym kodeksie zob. tamże, s. 66-110.

⁵³Tamże, s. 159 - 162.

wodzeniem punktem odniesienia dla rozwiązywania pewnych wątpliwości związanych z praktyczną realizacją procesu w oparciu o proces us-
 tny wprowadzony do prawa kanonicznego.

tom XVIII/1990

Ks. Stanisław Kowalczyk

CZŁOWIEK - „JA” OSOBOWE

Człowiek żyje w świecie rzeczy - przedmiotów, ale sam jest osobą - podmiotem. W tym fakcie kryje się jego wielkość i samostanowienie. Czy człowiek może kiedykolwiek przestać być osobą? Czy można traktować człowieka w jakiegokolwiek sytuacji jakby się nie odezwał? Odpowiedź na te fundamentalne pytania staje się przedmiotem kontrowersji, choć powinna być jednoznaczna. Konsekwencje zaprzeczenia ontologii człowieka i osoby nie ograniczają się do płaszczyzny teoretyczno-filozoficznych deforsandów czy błędów, lecz prowadzą do czynnych, jawnie-społecznych zagrożeń człowieka - instrumentalizacji i wreszcie wprost do jego fizycznej likwidacji.

1. Kategorie natury, osobnika, osoby

Współczesne natury (physis) pojawiło się w myśli starogreckiej, które było powiązane z ideą niesamotnych bytowych struktur. Subiektywnie w kolebi były wyjaśniane jako efekt stałości natury - gwałtownych, które determinowały określony sposób zachowania się człowieka, które determinowały określony sposób zachowania się człowieka i determinowały ich dynamikę. W filozofii scholastycznej termin „natura” miał kilka znaczeń. Mianowicie oznaczał: rodzaj widzialnej rzeczywistości (natura naturans), Stworzoną naturę (natura creatrix), własność rzeczy (np. barwy, ciepła, człowieka), naturalne przyczyny istnienia w świecie, a wreszcie źródło zmian¹. Interesuje nas ostatnie znaczenie.

1. Strauss, Prawo naturalne w świetle historii, Warszawa 1969, s. 12.

2. Tomas z Akwinu, S. th. I, q. 29, a. 1, ad 33 III, q. 12.